

УДК 332.055

Регіональні особливості економічного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні

Якушева О.В.

викладач кафедри економіки та підприємництва
Черкаського державного технологічного університету

Стаття присвячена особливостям функціонування підприємств МСБ в регіонах України. Проаналізовано, а також систематизовано основні показники, що визначають рівень розвитку МСБ в Україні. Розраховані та зіставлені рівень розвитку МСБ та рівень економічного розвитку регіонів. Представлено регіональний поділ на групи за рівнем асиметрії розвитку показників, окреслено необхідність розробки стратегічних засад з урахуванням особливостей регіону.

Ключові слова: стратегічні засади, регіон, бізнес, підтримка, розвиток.

Якушева О.В. РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ

Статья посвящена особенностям функционирования предприятий МСБ в регионах Украины. Проанализированы, а также систематизированы основные показатели, определяющие уровень развития МСБ в Украине. Рассчитаны и сопоставлены уровень развития МСБ и уровень экономического развития регионов. Представлено региональное деление на группы по уровню асимметрии развития показателей, намечена необходимость разработки стратегических основ с учетом особенностей региона.

Ключевые слова: стратегические принципы, регион, бизнес, поддержка, развитие.

Yakusheva O.V. REGIONAL FEATURES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS IN UKRAINE

The article is devoted to the peculiarities of operation of SMEs in the regions of Ukraine. Analyzed, systematized the basic parameters that determine the level of development of SMEs in Ukraine. Calculated and mapped the level of SMEs with the level of economic development. Presented by the regional division of asymmetry in terms of development indicators and outlined the need to develop strategic frameworks allowing for the region.

Keywords: strategic principles, region, business, support, development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі ринкової трансформації економіки України одним із головних чинників стабільності соціально-економічних відносин у державі є забезпечення сталого економічного зростання та розвитку соціальної сфери в регіонах на основі мобілізації й ефективного використання всього комплексу ресурсів та умов. Серед головних шляхів зміцнення регіональної економіки слід назвати розвиток малого та середнього бізнесу як головного генератора новаторських та інноваційних ідей, один із важелів формування та функціонування національної економіки, який стимулює ринковий механізм країни до сталого розвитку.

Всебічне проникнення малого та середнього бізнесу до соціально-економічної системи країни є необхідною передумовою переходу національної економіки на ринковий шлях саморегулювання, ефективної реструктуризації виробництва та підприємств, розвитку інноваційної діяльності, розв'язання проблем зайнятості, підвищення рівня життя

населення як в кожному окремому регіоні, так і у державі загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі науковці, як О. Благодарний, П. Єгоров, О. Карпова, у своїх роботах приділяють увагу аналізу окремих показників діяльності малих та середніх підприємств. Проблеми кількісної і якісної оцінки малих та середніх підприємств досліджувалися у наукових працях таких науковців, як, зокрема, З. Варналій, Л. Воротіна, М. Долішній, В. Кредисова, О. Кужель, А. Пасхавера.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень щодо діяльності малих і середніх підприємств, залишаються недостатньо вивченими особливості розвитку і функціонування малого і середнього бізнесу (МСБ) в регіонах України, визначення регіональної диференціації та можливих відмінностей щодо рівня розвитку окремих територій, головних факторів ефективного функціонування підприємств МСБ.

Постійний розвиток конкурентного середовища, невід'ємною складовою якого є малий та середній бізнес, став запорукою економічного зростання держави, раціонального й ефективного використання її ресурсів. З урахуванням значної ролі малого та середнього бізнесу в розвитку окремих територій та держави загалом постає потреба у дослідженні особливостей його функціонування в сучасних умовах ринкових, економічних та політичних перетворень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення

особливостей економічного розвитку малого та середнього бізнесу на рівні регіонів з урахуванням їх диференціального розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження. Малий і середній бізнес в Україні, як і в інших країнах світу, є пріоритетним для розвитку регіонів країни та формування його системи економічного розвитку.

Протягом останніх років спостерігається значне погіршення макроекономічної ситуації в Україні. Внаслідок сукупного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, особливо конфлікту,

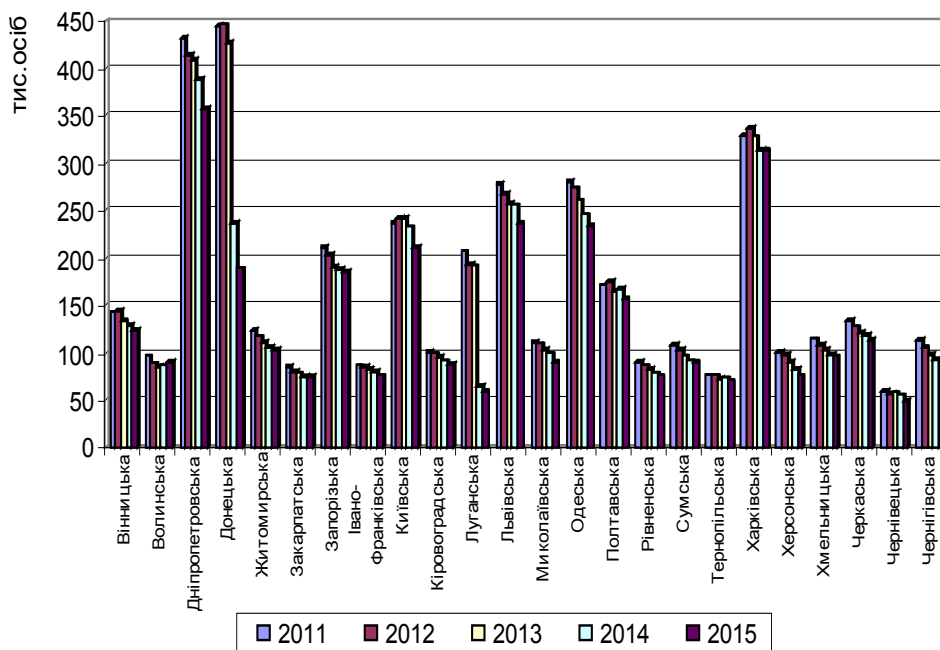

Рис. 1. Кількість зайнятих працівників МСБ за регіонами у 2011–2015 роках

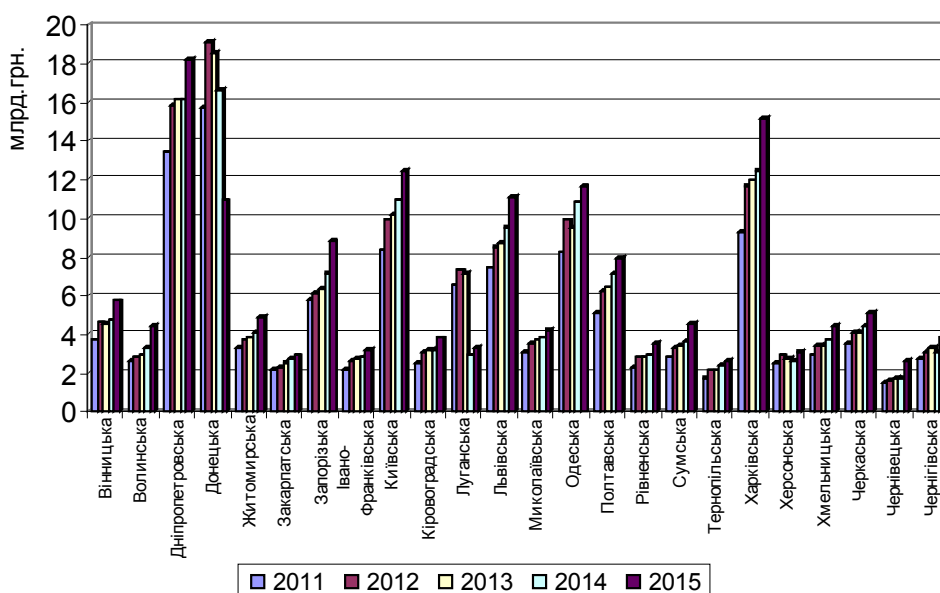

Рис. 2. Витрати на персонал на підприємствах МСБ за регіонами у 2011–2015 роках

що розгортається на Сході, де розташована значна кількість підприємств, країна опинилася у глибокій рецесії. У зв'язку з цим підприємства МСБ в Україні зазнають негативного впливу, спричиненого високою інфляцією, знеціненням валюти, скороченням обсягів кредитування, жорстким контролем за рухом капіталу та обмеженим обсягом податкових ресурсів, наявних у розпорядженні уряду для надання їм цільової підтримки.

Згідно з даними Державної служби статистики України у 2015 році загалом в економіці України прибуток отримали 63% підприємств. У 2014 році вперше за останні чотири роки загальний фінансовий результат підприємств України – сальдо прибутку і збитку – був від'ємним. Серед малих підприємств у 2015 році прибутковими були 61%, поміж середніх – 59% [1].

Наявні труднощі у розвитку МСБ в Україні вимагають проведення дослідження внутрішніх та зовнішніх характеристик розвитку МСБ та регіону. Дослідження кількісної структури підприємств МСБ в Україні за період 2011–2015 років не виявив суттєвих змін щодо їх кількості, адже у 2015 році кількість МСБ досягла 99,9% від загальної кількості. Тобто можна сказати, що сектор МСБ в Україні сформувався кількісно і відповідає середньоєвропейському рівню. Для визначення динаміки розвитку МСБ важливим показником є кількість зайнятих на цих підприємствах та обсяг виробленої ними продукції, адже кількість підприємств МСБ може бути мінімальною, а кількість зайнятих та обсяг виробленої продукції

на них – достатньо об'ємними, і навпаки. Розглянемо динаміку кількості зайнятих МСБ за регіонами у 2011–2015 роках (рис. 1) [2].

Як показує аналіз, кількість зайнятих працівників на підприємствах МСБ з кожним роком зменшується, що може бути пов'язано з тінювими заходами, пов'язаними з ухилянням від сплати занадто великих податків. Найбільша кількість зайнятих зосереджена у Дніпропетровській, Донецькій та Харківській областях, найменша – у Чернівецькій, Тернопільській та Рівненській областях. Черкаська область посідає 9 позицію за кількістю зайнятих працівників в МСБ серед інших регіонів України.

З огляду на можливість приховування реальної кількості зайнятих на підприємствах МСБ та, відповідно, з метою подальшої оцінки тінювого сектору МСБ важливим є аналіз витрат на персонал на підприємствах МСБ. Порівняння значень зайнятих працівників на підприємствах МСБ та витрат на персонал на підприємствах МСБ дасть змогу побачити пропорційність їх значень та змін, виявити диспропорції між цими показниками та сформулювати бачення щодо рівня розвитку МСБ в регіонах України. Динаміка витрат на персонал за досліджуваний період наведена на рис. 2 [2].

Збільшення витрат на персонал з кожним роком є відповідним зміні кількості підприємств та рівня зайнятих на них працівників. Найвища кількість витрат зосереджена у Дніпропетровській, Донецькій та Харківській областях, найменша – у Чернівецькій, Тернопільській та Херсонській областях.

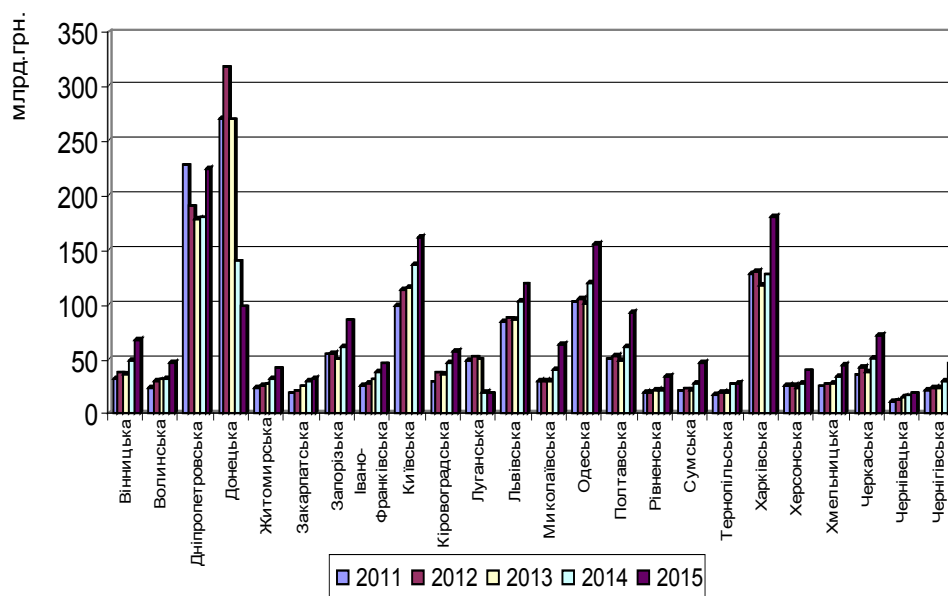

Рис. 3. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств МСБ за регіонами у 2011–2015 роках

За одночасного збільшення витрат на персонал та зменшення кількості зайнятих важливо дослідити обсяг реалізованої продукції підприємств МСБ за період 2011–2015 років (рис. 3) [2].

Як свідчить аналіз рис. 3., обсяг реалізованої продукції підприємств МСБ з кожним роком збільшується у всіх областях, окрім Донецької та Луганської областей. Найвищий рівень зростання обсягу реалізованої продук-

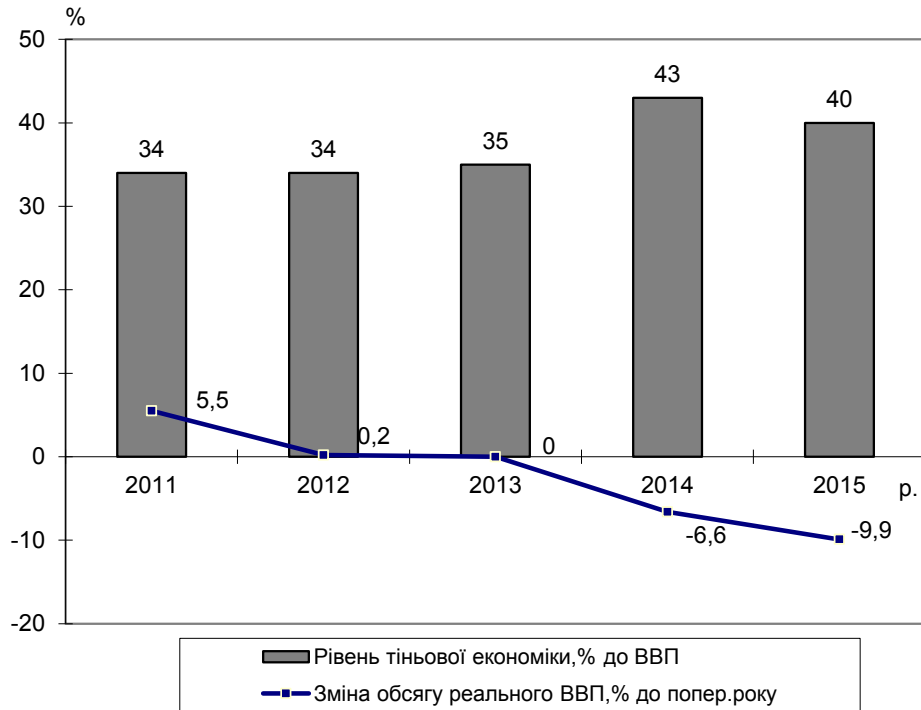

Рис. 4. Рівень тінізації економіки України за 2011–2015 роки

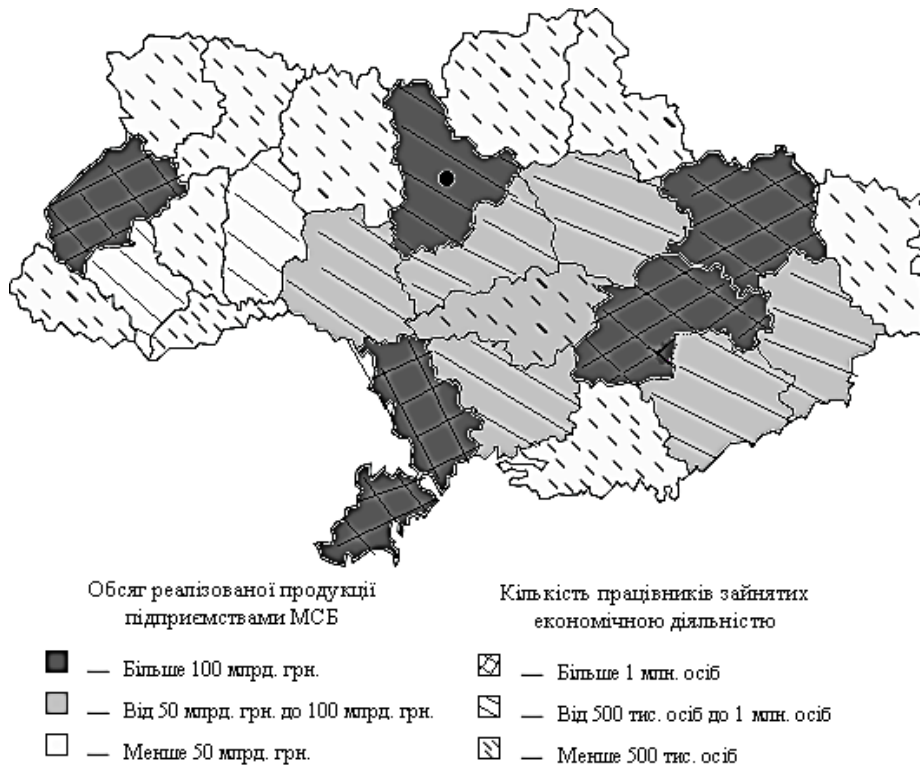

Рис. 5. Карта зіставлення показників розвитку МСБ та економічного розвитку регіонів

Джерело: розробила автор

ції спостерігається у Дніпропетровській, Харківській та Одеській областях, найнижчий – у Чернівецькій, Тернопільській та Рівненській областях. Одночасне зменшення зайнятих на підприємствах МСБ, підвищення витрат на персонал та підвищення обсягу реалізованої продукції МСБ можуть бути пов'язані з ростом інфляції, підвищенням податкових ставок, рівня тіньової економіки. Ці фактори свідчать про необхідність створення кращих умов для прозорого та ефективного ведення бізнесу, підвищення попиту на товари та послуги, покращення загальних умов життя населення.

Помітним наслідком наявних проблем у розвитку МСБ України є зростання з кожним роком рівня тіньової економіки. Диспропорції, що існують між зміною показників кількості зайнятих та обсягом виробленої продукції, свідчать про необхідність дослідження рівня тінізації в Україні за останні 5 років (рис. 4).

Зростання рівня тінізації з кожним роком та одночасне зменшення обсягу реального ВВП свідчать про наявні проблеми економічного розвитку країни та необхідність проведення детінізації, яка за сучасних умов результативності не мала. Процес детінізації економіки набуде належної результативності лише у разі створення державою стабільних сприятливих умов для нарощення суб'єктами господарювання економічної активності в легальній економіці завдяки поліпшенню інвестиційного та підприємницького клімату в країні та розбудови такого інституційного середовища, тіньова економічна діяльність для якого стала б неефективною [3].

Для визначення більш глибоких особливостей розвитку МСБ в Україні необхідно провести аналіз показників розвитку на макrorівні для виявлення залежності цих показників один від одного.

Розвиток малого та середнього бізнесу впливає на рівень споживання населення, визначає рівень економічного розвитку регіонів України. Тому можна сказати, що між розвитком МСБ та економічним розвитком регіону існує пряма залежність, яка визначається результатами показників, а також їх пропорційними змінами. Автором було виділено два показники, які показують синхронність змін розвитку МСБ та економічного розвитку, а саме обсяг реалізованої продукції МСБ та зайнятість економічно активного населення регіонів України за 2015 рік. Такий аналіз дасть змогу виділити групи регіонів, у яких ці показники змінюються синхронно та несинхронно, з метою подальшої розробки страте-

гічних напрямів, відповідних особливостям кожної групи регіонів. Для деталізації результатів зіставлення показників розвитку МСБ та економічного розвитку регіонів розглянемо рис. 5.

Розроблена карта дала змогу виділити групи показників, які відрізняються один від одного синхронністю змін цих показників, показує збіг рівня економічного розвитку регіону із розвитком МСБ у регіоні. Саме виявлення синхронних змін показників економічного розвитку та розвитку МСБ у регіоні дає змогу виявити наявні диспропорції між потенціалом та результатом діяльності кожного регіону, розробити відповідну стратегію до кожного регіону, враховуючи його сильні сторони та можливості.

Відповідно до проведеного аналізу автор виділила дві групи регіонів згідно з синхронністю розвитку його показників:

1) перша група, де показники економічного розвитку та розвитку МСБ змінюються синхронно;

2) друга група – регіони, де показники економічного розвитку та розвитку МСБ змінюються несинхронно.

У першій групі сформувалися 3 підгрупи, які відрізняються інтенсивністю економічного розвитку регіонів та МСБ у них.

1) Регіони високого розвитку (Дніпропетровська, Харківська, Одеська, Львівська області). Це регіони-лідери, у яких серед інших регіонів синхронно відбувається підвищення економічного розвитку та розвитку МСБ, значення показників у цих регіонах є найвищими серед інших регіонів. Такі регіони потребують розробки стратегічних засад прогресивного розвитку із посиленням впливу на такі фактори, які підвищують рівень економічного розвитку регіонів, але водночас не збільшують відстань між розвинутими та слабкими регіонами.

2) Регіони низького розвитку (Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Волинська, Рівненська, Житомирська, Чернігівська, Сумська, Херсонська, Луганська області). Такі регіони потребують розробки стимулюючої стратегії розвитку регіону із посиленням політики сприяння економічному розвитку МСБ, створюючи усі умови для підвищення привабливості регіону.

3) Регіони середнього розвитку (Вінницька, Черкаська, Полтавська, Миколаївська, Запорізька, Донецька області). У цих регіонах середні значення як кількості зайнятих у регіоні, так і обсягу реалізованої продукції підпри-

ємствами МСБ. У регіонах цієї групи необхідна опосередкована стратегія економічного розвитку, яка включає елементи прогресивного розвитку факторів, які сприяють зростанню усіх показників, та елементи стимулювання розвитку тих факторів, які виключають можливість саморозвитку та потребують виваженої стимулюючої політики.

До другої групи входять регіони, в яких економічний розвиток опереджає розвиток МСБ або навпаки, тобто відбувається несинхронність показників економічного розвитку та розвитку МСБ. До таких регіонів відносяться Київська, Хмельницька, Кіровоградська, Івано-Франківська області. Така ситуація свідчить про наявний дисонанс між рівнем економічного розвитку регіонів та рівнем розвитку МСБ, тому для цієї категорії регіонів необхідним є впровадження політики збалансування усіх економічних показників шляхом виявлення переваг кожного регіону та посилення їх позицій.

Наявна диференціація між рівнем розвитку регіонів України потребує розробки

стратегічних засад щодо подолання асиметрії між розвитком регіонів та сприяння вирівнюванню рівня економічного розвитку регіонів на один рівень.

Висновки з цього дослідження. З огляду на наявний економічний, ресурсний, інноваційний потенціал в Україні вказані можливості використовуються нераціонально. МСБ України, на відміну від європейських підприємств МСБ, не роблять такого вагомого внеску у розвиток економіки, оскільки за однакової частини МСБ з Європою в Україні частка створених робочих місць складає 36%, тоді як у країнах Європи – 70%. Нерівномірність розташування більшої частини МСБ в Україні свідчить про наявну регіональну диференціацію та потребує розробки стратегії на регіональному рівні з урахуванням усіх вимог та особливостей окремого регіону. Визначення шляхів подолання регіональної асиметрії дасть змогу сформувати механізм вирівнювання рівня розвитку підприємств МСБ та збалансувати рівень економічного розвитку регіонів в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мале і середнє підприємництво в Україні: стан розвитку та регіональні відмінності 2010–2014 років // Комітет Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва. – К., 2015. – 28 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Тенденції тіньової економіки в Україні. I квартал 2016 року / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – К., 2016. – 21 с.